

Галоўнае — сапраўднасць

Вячаслаў Калацэй,
загадчык кафедры этналогіі
і фальклору Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Тадзуш Стружэцкі,
намеснік міністра культуры
Рэспублікі Беларусь, старшыня
аркамітэта Рэспубліканскага
фестывалю "Берагіня"

Уладзімір Шчасны,
старшыня Нацыянальнай камісіі
Рэспублікі Беларусь па справах
ЮНЕСКА

Мікола Козенка,
навуковы і мастацкі кіраўнік
фестывалю "Берагіня"

Мікалай Дудчанка,
балетмайстар-пастаноўчык
Дзяржаўнага заслужанага
харэаграфічнага ансамбля Рэспублікі
Беларусь "Харошкі", кіраўнік групы
экспертаў па харэаграфіі фестывалю
"Берагіня"

Напрыканцы чэрвеня ў г.п. Акцябрскі, што ў Гомельскай вобласці, прайшоў VII Рэспубліканскі фестываль фальклорнага мастацтва "Берагіня". У якасці яго ўдзельнікаў выступілі вядучыя фальклорныя калектывы краіны, а экспертамі сталі адны з лепшых спецыялістаў Усходняй Еўропы ў галіне вывучэння народнай творчасці. Ролю гэтага форуму ў развіцці нацыянальнай культуры Беларусі складана пераацаніць. Тут праходзіць сустрэча не толькі розных калектываў, але і розных пакаленняў — носьбітаў і аматараў каранёвага мастацтва Беларусі, адбываецца абмен вопытам і перадача традыцый, дэманструюцца дасягненні і акрэсліваюцца перспектывы развіцця этнапедагагікі. Але не ўсё так гладка — як у плане правядзення фестывалю, так і ў адносінах да вывучэння фальклору... Каб абмеркаваць вынікі фестывалю, праблемы яго правядзення і цяжкасці арганізацыі, рэдакцыя "ЛіМа" разам з навуковым і мастацкім кіраўніком "Берагіні" Міколам Козенкам запрасілі экспертаў на "круглы стол" "Фестываль «Берагіня» ў кантэксце нацыянальнай культуры і этнавыхавання". Яго мадэратарам і вядучым стаў загадчык кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Вячаслаў Калацэй.

Марына ВЕСЯЛУХА,
фота Наталлі Купрэвіч

Вячаслаў Калацэй:

— Гісторыя фестывалю "Берагіня" пачалася ў 1999 годзе. Але для таго, каб такі праект з'явіўся, навукоўцамі, якія працавалі ў аддзеле традыцыйнага мастацтва тагачаснага Інстытута праблем культуры, была выканана каласальная работа. Яны сістэматычна даследавалі традыцыйную культуру розных рэгіёнаў Беларусі, аналізавалі яе стан і рупіліся, каб культурная спадчына, што нам засталася ад продкаў, перадавалася маладому пакаленню. Тэма ўзору фальклору, што існуюць у Беларусі, адметныя, цікавыя, але ёсць небяспека, што яны сядуць у небыццё разам з носьбітамі. Адна з праблем беларускай культуры і заключана ў адсутнасці сувязі пакаленняў на ўзроўні перадачы спадчыны. Для таго, каб наладзіць гэтую сувязь у рэгіёнах, навукоўцамі быў распрацаваны праект "Традыцыйная культура і дзеці", а яго адметным элементам стаў фестываль "Берагіня", які праходзіць у Акцябрскім раз на два гады. На сённяшні момант ідэя фестывалю цалкам сябе спраўдзіла, дала вельмі вялікі плён. Але разам з тым правядзенне фестывалю на працягу трынаццаці год высветліла шэраг праблем, што існуюць у сферы культуры, фальклорнай адукацыі, сацыяльнага жыцця Беларусі.

Уладзімір Шчасны:

— Першымі, хто ўзняў праблему захавання нематэрыяльнай спадчыны нацыяў, былі Японія і краіны Заходняй Еўропы. Японія вядомая як захавальніца традыцыйнай культуры, але нават там пад уплывам працэсаў глабалізацыі, маніпалізацыі сродкаў масавай камунікацыі у сучасным пакаленні нацыянальная культура пачала знікаць. Таму невыпадкова гэтыя краіны сталі ініцыятарамі распрацоўкі і падпісання міжнароднай Канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Варта адзначыць, што Беларусь указам Прэзідэнта краіны далучылася да Канвенцыі ў першай дзясятцы. І гэта заканамерна: мы маем багаты фальклор і ў той жа час разумеем, што наша нематэрыяльная спадчына знікае літаральна на вачах. Аднак у працэсе рэалізацыі палажэнняў Канвенцыі высветлілася, што працы ў гэтым напрамку шмат, у тым ліку па тлумачэнні сутнасці нематэрыяльнай спадчыны (нават спецыялістам). Высветлілася, што да нядаўняга часу разуменне фалькларыстыкі зводзілася да архівацыі фальклору: стварэння картатэк, даведнікаў, энцыклапедыяў. Сапраўды, у

гэтым кірунку здзейснена шмат, але мала хто задумваўся, як захаваць усё гэтае багацце ў нашым жыцці.

Нематэрыяльная спадчына ў разуменні Канвенцыі прадугледжвае існаванне таго ці іншага элемента традыцыйнай культуры ў адным месцы на працягу некалькіх пакаленняў. Калі мы пачалі вывучаць рэальныя элементы спадчыны, якія ў нас ёсць, то высветлілася, што іх засталася вельмі-вельмі мала. Да прыкладу, такая з'ява нацыянальнай культуры, як батлейка. Яе традыцыя перарвалася ў 1950-х гадах, апошнія батлейшчыкі былі заўважаны ў Міры. А адзіная аўтэнтчная батлейка знаходзіцца ў Музеі этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу. Таму, на жаль, батлейку ўжо нельга лічыць элементам нематэрыяльнай спадчыны Беларусі. Ледзь удалося захаваць абрад "Цары", і тое толькі таму, што хлопцы з Семежава, у Капыльскім раёне, засталі старэйшых людзей, якія памяталі ўвесь абрад, і змаглі пераняць ад іх традыцыю. Гэты абрад унесены ў міжнародны ахоўны спіс нематэрыяльнай спадчыны ЮНЕСКА, думаю, што дзякуючы гэтаму ён захаваецца і ў будучыні.

Каб неяк выправіць складаную сітуацыю ў гэтай галіне, мы звярнуліся ў ЮНЕСКА з просьбай выдаткаваць сродкі на стварэнне інвентара, рэестра рэальнай традыцыйнай культуры, што захавалася ў нашай краіне. На гэты патрэбы ЮНЕСКА выдзеліла 130 тысяч долараў ЗША, і цяпер такі рэестр ствараецца. Але ў гэтай справе ёсць і небяспека: важна, каб яе здабыткі яшчэ раз не сталі архіўным матэрыялам. Як гэтага пазбегнуць? Думаю, што трэба рабіць захады для падтрымкі носьбітаў традыцыйнай культуры. Па-першае, стварыць сайт у інтэрнеце з дакладнымі адрасамі гэтых людзей, каб мець магчымасць падтрымаць іх і маральна, і фінансава. Па-другое, падумаць, як вылучыць сапраўдных носьбітаў сярод самадзейных псеўдафальклорных артыстаў: выдаваць спецыяльныя сертыфікаты, магчыма, стыпендыі, нагрудныя знакі. Каб і ўнукі ведалі, што іх дзядулі і бабулі выконваюць справу дзяржаўнай важнасці, захоўваюць нашу традыцыйную культуру.

Мне часта даводзіцца наведваць фестывалі рознага кшталту, і я магу адзначыць, што ў нашай краіне, на жаль, застаўся адзіны фестываль, дзе можна ўбачыць традыцыйную беларускую культуру, — гэта "Берагіня". Яго знікненне будзе вельмі вялікай стратай, бо тады застануцца толькі фестывалі, дзе ў якасці выступаюць будучыя удзельні-

цаць настаўнікі музычных школ. І апрануты яны будуць у нацыянальныя касцюмы, вырабленыя ў Мінску без уліку рэгіянальных асаблівасцей... На жаль, небяспека падобных форумоў заключаецца яшчэ і ў тым, што часам у журы ўключаюцца кіраўнікі прафесійных калектываў, таму ўдзельнікі стараюцца падладзіцца пад іх і выконваюць не ўзоры традыцыйнай творчасці, а "фантазіі на тэму беларускіх песень", без уліку розніцы паміж рэальнай народнай культуры і сцэнічным мастацтвам. Таму калі мы будзем кіравацца прынцыпам "самадзейнае мастацтва павінна дасягнуць узроўню прафесійнага", то станем на шлях знішчэння традыцыйнай культуры. Вельмі істотна тлумачыць усім, хто займаецца самадзейнасцю, фальклорам, як важна захоўваць аўтэнтны нацыянальнай культуры і праводзіць рэгіянальныя фестывалі. Я маю на ўвазе не толькі фінал "Берагіні". Добра было б у кожнай вобласці, кожным раёне мець, як прадугледжвала канцэпцыя гэтага фестывалю, конкурс танцавальных пар, дзе галоўным крытэрыем стала б захаванне рэгіянальных традыцый, адметнасцей касцюма. Гэта дазволіла б на практыцы змяніць і метадку падрыхтоўкі выкладчыкаў: каб яны пасля заканчэння ўніверсітэта культуры прыязджалі на месцы і не вучылі мясцовых жыхароў таму, чаму іх навучылі ў ВУЗ, а вучыліся ў іх — тым самым падтрымлівалі традыцыі.

Вячаслаў Калацэй:

— Сапраўды, традыцыйнае мастацтва — своеасаблівае, і падыходзіць да яго з пазіцыі мастацтва прафесійнага не зусім правільна. Думаю, што гэта адзначаць і прафесіяналы-харэографы, а таксама скажуць, чым фестываль "Берагіня" сістэмаканцэптуальна адрозніваецца ад, напрыклад, "Сожскага карагода" і іншых харэаграфічных фестывалюў, што праводзіцца ў Беларусі як разавыя акцыі.

Мікалай Дудчанка:

— "Берагіня" — мая радасць і ў той жа час мой боль. Калі я быў першы раз на гэтым фестывалі, то пабачыў тое, што толькі ў сне магло прысніцца. Сапраўднасць у фальклору — гэта самае галоўнае. Аднак да таго, што мы бачым на так званай прафесійнай сцэне, ёсць шмат пытанняў, звязаных менавіта з прафесійным стаўленнем. Прафесіянал глядзіць на выканаўцу, носьбіта фальклору як на выдатны момант, і назірае за тым, як ён выконвае танцавальныя элементы. І важную ролю тут адыгрывае факт перарванасці ланцужка інфармацыі паміж пакаленнямі ў гады існавання СССР. У чым гэта выражаецца? Да прыкладу,

мы просім носьбітаў танцавальнай традыцыі паказаць элементы танца, забываючыся пра тое, што мышачны апарат гэтых людзей знаходзіцца ў зусім іншай форме. Ім таксама здаецца, што яны паказваюць элементы так, як танцавалі калісьці. Насамрэч калі яны былі маладыя, то танцавалі не так. Мы ніколі не пачуем ад выканаўцы танцавальнага фальклору фразу "Я не ў форме". І цяпер галоўная задача спецыялістаў заключаецца ў тым, каб расшыфраваць, узнавіць элементы, што былі страчаны. Натуральна, харэаграфічныя элементы лепш за ўсё фіксаваць на відэа, відэазапіс на працягу досыць кароткага часу дазваляе пабачыць і ўзнавіць элементы. Таму добра было б стварыць у Міністэрстве культуры краіны (у тым ліку і па выніках "Берагіні") нацыянальны фонд звестак, што датычаць этналогіі і фальклору. Ён дапамагаў бы будучым спецыялістам.

Калі вярнуцца да фестывалю "Берагіня", то варта адзначыць, што гэта эталон фальклорнага фестывалю і яго трэба папулярызаваць, у першую чаргу ў СМІ. Мы бачым, што на тэлебачанні і радыё практычна знік нацыянальны складнік, а важна зберагаць скарбы мастацтва народа, пакуль традыцыйная культура яшчэ не зусім згасла. Самае страшнае сёння — абывакавасць. Самае важнае — прапаганда традыцый, іх вывучэнне. Тая шчырасць, з якой танцуюць дзеці на "Берагіні", вялікага варта. Мы ацэньваем іх па нейкіх сваіх крытэрыях, але яны — носьбіты нацыянальнай традыцыі і ў суме даюць вынік, якога мы шукаем.

Вячаслаў Калацэй:

— Праблемы "Берагіні" як флагамана нацыянальнай культуры, праекта этнакультурнага выхавання, выходзяць за межы і ўласна г.п. Акцябрскі, і Мінска, і Беларусі, яны звязаныя з глабалізаваным светам, у якім мы жывём. Гэта і праблема недастатковасці прадстаўлення фальклору ў СМІ, і праблема якаснай харэаграфічнай адукацыі, і праблема выхавання традыцыйнай маралі, што звязана з сістэмай каштоўнасцей нацыі. Нам пашчасціла: ёсць праект, які працуе на вырашэнне вышэйназваных праблем, і наша задача зрабіць, каб ён быў падтрыманы і рушыў далей. Справа ў тым, што сітуацыя сёння крытычная: у Беларусі засталася апошняя кафедра этналогіі і фальклору (у БДУКіМ), апошні фестываль аўтэнтчных форм фальклору ("Берагіня", якая ініцыіруецца энтузіязмам некалькіх людзей), мы губляем носьбітаў і не паспяваем рыхтаваць ім замену. Аднак, па набранай да 2009 года інерцыі, вопыт